

УДК 94(477.84)“1918”

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2020.144.9>

А. Руккас, канд. іст. наук, доц.

ORCID: 0000-0002-6481-6194,

С. Гуменний, асп.

ORCID: 0000-0001-7168-8453

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

СТАНОВЛЕННЯ СТРУКТУР ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ (ЗУНР) НА ТЕРНОПІЛЛІ У 1918 Р.

Розглянуто характеристики утворення, легітимізації та розбудови адміністративних, судових і військових структур Західно-Української народної республіки (ЗУНР) на території південної та центральної частин сучасної Тернопільської області у листопаді – грудні 1918 р. Особливу увагу зосереджено на особливостях передачі влади австрійською адміністрацією українській стороні в м. Тернополь (сучасний Тернопіль), формуванню місцевих адміністративних структур та органів охорони правопорядку у Збаразькому, Чортківському та Бережанському повітах у контексті значної мілітаризації суспільства, розгортання українсько-польської війни у Східній Галичині 1918-1919 р. Аналіз становлення структур ЗУНР на Тернопільщині у листопаді – грудні 1918 р. дає можливість спостерігати за державотворчими процесами у сільській місцевості на рівні повітів і староств, та в одному з найбільших міст Галичини – Тернополі, таким чином звертаючи увагу на малодосліджені питання історії ЗУНР. Також у статті розглядається ставлення локального польського і єврейського населення до розбудови українцями місцевого національного адміністративного апарату, окремо наголошено на включенні представників інших народів, які заселяли територію Тернопілля, до владної вертикалі ЗУНР.

Ключові слова: Східна Галичина, ЗУНР, Тернополь, Збараж, Чортків, повіт, округ, українсько-польська війна 1918–1919 рр.

Постановка проблеми. Розпад Австро-Угорської імперії восени 1918 р. ознаменував початок утворення незалежних держав, які претендували на землі Східної Галичини. З часів дуалістичного реформатування Австро-Угорщини у 1867 р., загальнодержавне політичне представництво й фактичне управління "Королівством Галиції та Лодомерії з Великим князівством Краківським, князівствами Освенцима і Затору" [32], шкільництво та наука перебували переважно у руках польських чиновників. Чисельно домінуючи та переживаючи хвилю національного відродження, українське населення Східної Галичини кінця XIX – початку XX ст. все ж не змогло зайняти панівну роль у політичному житті коронного краю [12, с. 296]. Така ситуація отримала варіанти розвитку лише після подій "Листопадового чину" 1918 р., коли на землях Східної Галичини виникла українська держава. Вже 13 листопада 1918 р. ("Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель бувшої айстро-угорської монархії, ухвалений Українською Національною Радою на засіданні 13 листопада 1918 р.") це державне утворення отримало назву "Західна-Українська Народня Республіка" (ЗУНР) [2, арк. 169-169 зв].

Увага дослідників згаданих подій переважно прикута до Львова – міста, яке, без сумніву, стало авансценою українсько-польського збройного конфлікту восени-взимку 1918–1919 р. Однак вибір пропонованого концепту залишає поза увагою державотворчі процеси на периферії, розмиває можливість розгляду множинних виборів, які робили місцева еліта та поліетнічне населення. Концентрація уваги на львівських подіях частково ігнорує той факт, що обидві сторони конфлікту активно претендували на територію усїєї Східної Галичини з її нафтовими родовищами, демографічними та земельними ресурсами. Особливо показовим у цьому плані видається Тернопілля (територія сучасної Тернопільської обл., за виключенням Кременецького, Шумського та північної частини Збаразького р-ну) – прикордонний край, який, фактично, стане ядром ЗУНР, оскільки українська влада в його південно-східній частині (нині територія Борщівського, Заліщицького, Чортківського та Гусятинського р-нів Тернопільської обл.) триматиметься найдовше: від листопада 1918 р. по липень 1919 р. [18, с. 58].

Аналіз джерела та літератури. Загалом початковий етап існування ЗУНР в українській історіографії неодноразово ставав об'єктом дослідження у працях

М. Литвина, К. Науменка [39; 40], С. Макаруча [44], О. Павлишина [51], М. Гуцуляка [30], В. Голубка та В. Рутара [26]. Існування ЗУНР у контексті історії Тернопільщини вивчали Р. Матейко [45], М. Лазарович, Б. Лановик [37; 38], В. Окаринський [49; 50], І. Лісна [41]. Окремо наголосимо на пласті мемуарної літератури, спогадів учасників подій кінця 1918 р. на Тернопіллі, сюди зокрема, відносяться спогади вже згаданого, Р. Купчинського [35]. Серед польських істориків значну увагу щодо українського питання в Галичині виявили В. Побуг-Малиновський у своїй фундаментальній праці "Новітня політична історія Польщі" [12], П.-П. Журавський-Граєвський у монографічному дослідженні "Українська справа на Паризькій мирній конференції 1919 р." [18]. Також події 1918 р. на землях Східної Галичини досліджували М. Козловський [6], Я. Рубаха [13], Г. Лукомський [7], Л. Каня [5] та інші.

Постановка завдання. Аналіз становлення структур ЗУНР на Тернопільщині у листопаді – грудні 1918 р., дасть можливість спостерігати за державотворчими процесами у сільській місцевості та в одному з найбільших міст Галичини – Тернополі. Такий вибір оптики для дослідження видається актуальним, оскільки фактор іноетнічного міста вважають однією з причин української поразки у боротьбі за Львів. Яскравим прикладом цієї точки зору можуть слугувати мемуари письменника, воєнка легіону Українських січових стрільців (УСС) Р. Купчинського (1894–1976), який констатував сприйняття українськими військовими міста "як ворожо і чужорідного елементу"; окрім того, автор слушно говорив про відсутність в українців досвіду міських боїв [35, с. 50]. Беручи це до уваги, мусимо визнати, що пропонована розвідка не претендує на остаточність чи всеохопність, але покликана пробудити у читача низку питань, що виникатимуть під час розгляду реалій становлення і розбудови української державності в польсько-українсько-єврейському середовищі Східної Галичини, а зокрема Тернопілля.

Основний виклад матеріалу. Розпочнемо із дефініції на означення подій 1 листопада 1918 р. у Львові (Lemberg), які тернопільські історики Б. Лановик і М. Лазарович називають військовим переворотом [38]. Ярослав Дашкевич, у свою чергу, вважав, що у Львові та в інших містах Східної Галичини ніякого перевороту не відбулося, оскільки у жовтні 1918 р. Австро-Угорщина вже перебувала на стадії політичного колап-

су й напіврозпаду, тому оперування термінами на кшталт "військового перевороту", "повстання" є недостатньо вираженим. Більше того, ще 19 жовтня 1918 р. Українська Національна Рада (УНРада) проголосила українську державність, а 1 листопада, відповідно, відбулася передача влади українцям австрійською адміністрацією Львова – намісником графом Карлом Георгом Гуйном та фельдмаршалом Рудольфом Пфедфером [45, с. 65; 31, с. 357]. Таке висвітлення, на нашу думку, не заперечує факту збройних, хоч і безкровних дій української сторони. Українська генеральна команда (УГК), реорганізована з Центрального військового комітету (ЦВК) у складі Д. Вітовського, С. Горука, І. Цьокана, П. Бубела, Д. Паліїва та підлеглих їм вояків у ніч із 31 жовтня на 1 листопада 1918 р. встановила українське панування над Львовом за умови просування до міста польської Ліквідаційної комісії (В. Вітос, І. Дашинський, А. Скарбек), що мала перебрати владу в австрійців [16, с. 286; 10, с. 1].

Наведемо також думку львівського історика К. Кондратюка про те, що з 19 жовтня українська влада вже мала ознаки законності, а тому не зазнавала опору з боку представників австрійської адміністрації та війська: "*«Переворотом» назвала дії легальної української влади польська сторона. Цю дезорієнтуючу назву не без тенденційності підхопила польська історіографія й деякі романтизовані українські історики»* [34, с. 710-716].

Функціонування міфу про "останню лицарську війну" та фронт, що "пролягав через подружнє ложе" під час листопадових боїв за Львів (3-21 листопада 1918 р.) є радше елементом несприйняття суспільством нових політичних реалій, спробою показати інакшість, особливість цього епізоду війни [43, с. 123-138]. Не зайвим буде згадати про роль, яку відіграла боротьба за Львів у польській ідеології 1920–1940-х рр. поряд із міфологізацією образу "львівських орлят". Окрім того, у джерелах трапляються свідчення про поодинокі випадки, які важко узгодити з образом "лицарської війни" [5, с. 299]. До прикладу, офіцери-українці на Замарстиніві (район м. Львів), змушували полонених польських жовнірів нюхати землю, запитуючи про її приналежність. Якщо солдат відповідав, що земля українська, то його питали – для чого ж поляки воюють за неї, а коли відповідь була "польська", то він зазнавав побиття [8, с. 80]. Польська сторона, у свою чергу, практикувала тортури над полоненими українцями, зокрема такі дані містить звіт українського командування від 7 листопада 1918 р. [1, арк. 2].

Наприкінці жовтня 1918 р. активні державотворчі процеси розгорталися і в Тернополі (саме таку назву мало місто Тернопіль до 1944 р.) та інших населених пунктах Східної Галичини [41, с. 279]. Напередодні Листопадового зриву викладачі Тернопільської української гімназії А. Музичка (1886–1966, пізніше учасник комісії із розробки нового правопису української мови (1927 р.), викладач Одеського інституту народної освіти) та С. Сидоряк (1893 р. н., у 1922 р. – ректор Кам'янець-Подільського інституту народної освіти), дізнавшись про наказ УГК здійснити отримання влади від австрійської сторони в ніч на 1 листопада 1918 р., послали своїх учнів до навколишніх сіл Залужжя, Чернихівці, Луб'янки, Тарасівка, Розношинці, Красносільці, Капустинці (сьогодні села Збаразького р-ну Тернопільської обл.) [48, с. 33-34]. Через цих осіб місцевим учителям, священникам та громадським активістам було передано листи із наказом про перебирання влади та надсилання збройних загонів до Збаража і Тернополя [20, с. 54]. Ці заходи можна розглядати як превентивні, оскільки вірогідність польського опору або збройного втручання розмі-

щених у містах австрійських військ залишалася великою. Про події передачі влади того вечора у листах до родини згадуватиме о. Василь Кузьма (1891–1963, походив із с. Романівка, нині Тернопільського р-ну): "*Ввечері 31-го жовтня 1918 р. комендант тарнопільського [австрійського] гарнізону покликав мене до себе і заявив, що отримає наказ зі Львова. Зробивши те, я скоро повідомив представників української тернопільської громади, які при допомозі 39 "ландштурмістів" українців [резервістів], що знаходилися в місцевому гарнізоні, зайняли всі будинки, де містились різні державні і військові уряди і до всіх них призначили відповідних урядовців. Наступного дня ранком мешканці Тернополя – українці зі сльозами радості, а поляки зі сльозами страху споглядали на українські прапори, що повішали на урядових будинках та майже всіх приватних українських домах. Через кілька днів з'явився в Тернополі резервний поручник Василь Болюх, що обняв команду міста, а невдовзі отаман Никифор Грняк став комендантом військової округи Тернопіль, а я окружним духівником»* [52, с. 1, 8].

Того ж вечора, 31 жовтня, старшина австро-угорського війська, сільський вчитель Г. Лучанко (1893–1983) привів до міста загони із с. Біла (нині у складі м. Тернополя), Чернихівців (тепер Збаразького р-ну) та рідного йому с. Малашівців (сучасний Зборівський р-н), озброєні карабінами [42, с. 74]. Саме ці збройні сили без єдиного пострілу зайняли залізничну станцію ("двірець") Тернополя на вулиці А. Голуховського (тепер Привокзальна площа, 1), розставивши там охоронні пости. Роззброєних військових та поліціантів польської і німецької національностей було тимчасово затримано [20, с. 54]. Також до міста увійшов озброєний загін із с. Курники (сучасний Тернопільський р-н) на чолі з відомим у майбутньому кооператором Збаразького повіту П. Баб'яком (1897–1982). Прибули військові відділи з Купчинців, Денисова (нині Козівський р-н) та Настасова (Тернопільський р-н). З цих загонів було організовано й вислано до Львова перші частини українського війська. Паралельно із цим, тернопільські студенти на чолі з А. Музичкою роззброїли жандармерію [20, с. 55; 42, с. 74].

Зранку 1 листопада у Тернополі на ратуші (будинок до 1944 р., знаходився на розі вул. А. Голуховського (сучасної В. Чорновола) та вул. А. Міцкевича (тепер бульвару Т. Шевченка) актором С. Зубрицьким-Вінявою було піднято жовто-блакитний прапор [45, с. 77-78; 29, с. 111]. У навколишніх селах перебирання влади також відбувалося достатньо мирно і за широкої участі неповнолітніх, зокрема пластунів, гімназистів Тернопільської державної української гімназії, яка розміщувалася на вул. Середній стрілецькій, а нині Каміній [49, с. 102]. Близько півсотні гімназистів Тернополя (віком 16–18 років) створили студентську сотню на чолі з І. Галушинським (1882–1944, брат першого отамана Українських січових стрільців (УСС) – М. Галушинського) [56]. Згадана сотня здійснювала охорону Державного військового секретаріату ЗУНР. Пізніше на її базі буде створено одну зі старшинських шкіл Української галицької армії (УГА) [53, с. 271].

Протягом кількох наступних днів ситуація у Тернополі все ще залишалася хиткою. "*В суботу вечером 2 листопада, – повідомляла газета повітового урядового комісаріату "Голос Поділля" (редактор – поет П. Карманський), яка почала виходити друком у Тернополі 9 листопада 1918 р., – роздалась від сторони двірця [залізничного вокзалу] гучна пальба: на місто влав переполох... До города увійшла збаражська дружина і займила його протягом кільканадцять хвиль... В неділю рано город проснувся з сим почуттєм, що він вже*

не той, який був ще вчора вечером. Перед усіма урядами стояли вже міліціонери і берегли народної власності [...]. По полудні цього дня зайшов сумний випадок. На Смиковецькій вулиці досі невисліджений злочинець, при співучасті певного гуртка поляків застрілює українського міліціонера, що виконував свої службові обов'язки, із сього вив'язалась стрілянина, яка знов викликала в городі паніку. Холоднокровність команданта міста запобігла наслідкам цього злочину, і їй треба завдячити це, що не дійшло до дальшого проливу крові..." [36; 9, с. 67]. Сьогодні нам відоме ім'я першої жертви українсько-польського протистояння за Тернополь, ним став доброволець-міліціонер Василь Ганусь із с. Добромірка на Збаражчині [27, с. 36–39].

У перші дні листопада хтось пострілом із гвинтівки пошкодив обличчя пам'ятнику поета Адама Міцковича, що обурило польську спільноту міста. Щоб унеможливити ескалацію міжнародного конфлікту, повітовий комітет закликав поляків і представників інших національностей у місті – євреїв, німців, угорців – до лояльності. Польські діячі 2 листопада 1918 р. зробили заяву про визнання української влади у місті. Зокрема, радник Ю. Чернецький, від імені польської громади, звернувся до декана Тернопільського деканату греко-католицької церкви В. Громницького (1862–1938) з проханням про перемовини з українською стороною. 5 листопада 1918 р., після триденних переговорів, з поляками підписано угоду про порозуміння, за якою рішення працювати на українську владу поляком підтверджувалось навіть поданням руки представників Повітового Комітету. Гарантувалося право польської громади на самоуправління, але, поряд із цим, угода містила заборону створення польської озброєної міліції, а польська мова визнавалася не обов'язковою в діяльності адміністрації Тернополя [25; 36, с. 68]. Лояльність або ж нейтралітет демонстрували польські чиновники повітового рівня. До прикладу, наведемо звіт про перейняття українцями влади у Заліщиках (зараз районний центр Тернопільської обл.): "Дня 3 с.м. [цього місяця – листопад 1918 р.] явилися наші українські делегати, др. Долинський і др. Маковей [український письменник О. Маковей (1867–1925)] у [...] старости і зажадали передання їм влади. Польський староста, звиняючись, що не володіє українським язиком (се знаменне для бувших австро-польських відносин), відповів: що був вже на се приготований і складає в їх руки свій уряд" [55, с. 3]. Цікаві спогади про події передачі влади українцям у Підгайцях (тепер Тернопільська обл.) містять мемуари В. Головінського, згідно з якими повітовий староста містечка звернувся до представників української сторони з наступною пропозицією: "Панове, це [влада] вам належить. Я з вами, бо мені відомо, що у Львові влада у ваших руках. Найкращий доказ моєї щирости: в касі маємо готівку, яку передаю вам і буду вам служити" [24, с. 277].

Було вжито заходів для вилучення зброї у вояків вже неіснуючої австрійської армії. Українські військові групи на кордоні, в містечках Броди, Підволочиськ, Гусятин, Скала над Збручем, відповідно до наказу державного секретаря військових справ Д. Вітовського, зупиняли і роззброювали частини армії колишньої Австро-Угорщини та польські формування, що поверталися із Наддніпрянщини [27, с. 36–39; 15]. Особливо небезпечним для української влади в місті видався кінець листопада, коли поляки, захопивши Львів, намагалися розвинути наступ на Тернополь ще й із боку Збруча, таким чином затискаючи місто у кільце. 22 листопада 1918 р. сформований за підтримки Антанти у Одесі загін Чеслава Рибінського (1872–1928, керівник Військового

союзу поляків Одеського округу (Związek Wojskowych Polaków), чисельністю близько 700 вояків, спробував розвинути наступ з району Ягільниці (сучасний Чортківський р-н). Питання розгрому загону Рибінського набувало особливої ваги, оскільки 21 листопада 1918 р. до Тернополя евакуювався уряд ЗУНР. Розуміючи небезпеку втрати Тернополя як нової столиці і важливого транспортного вузла, Д. Вітовський організовує контр-наступ українців, у результаті якого польський загін було розбито в районі Микулинець (тепер Тербовлянський р-н Тернопільської обл.) [4; 7, с. 80–100].

Такий хиткий мир в околицях Тернополя було б неможливо підтримати за умов опозиції єврейського населення. Уповноважені представники єврейської громади міста ще на початку листопада заявили про її повну лояльність до української влади. Подальші події, зокрема єврейський погром (21–24 листопада 1918 р. [18, с. 26; 11, с. 42]) у захопленому поляками Львові, спричинились до того, що у Тернополі із 1200 добровольців був сформований "Жидівський пробойовий курінь" УГА на чолі з поручником австрійського піхотного полку С. Ляйнбергом (1891–1920, за іншою версією загинув у 1938). Тернопільські стрільці-євреї брали участь у боях із польськими військами біля Романового Села, Колодіївки, Скалата, Гусятини, Копичинців на Тернопільщині під час боїв влітку 1919 р. Після переходу УГА через р. Збруч, курінь брав участь у боях з білшовиками біля Проскурова, Бердичева, Вінниці, Фастова, а 28 липня 1919 р. першим увійшов до передмістя Києва – залізничної станції Святошин. В середині 1920 р. єврейський курінь було розформовано [54, с. 104–110].

Повертаючись до подій листопаду 1918 р. у Тернополі, зауважимо, що важливим залишалось формування ефективної української адміністрації. Зосереджуючи увагу на "повітових урядах" у Тернополі (повітовий комітет Національної ради), варто зазначити, що до них належав, зокрема, повітовий (старостою, яке обійняв суддя О. Сальницький (Сальвицький)) та міський комісаріати. Секретарем повітового секретаріату став І. Брикович, комісаріат пошти очолив О. Котецький, дирекцію округу державного скарбу – І. Топольницький, податковий комісаріат – В. Коморовський (контролер – Д. Огар), президентом окружного суду став доктор права М. Козицький, віце-президентом – доктор права К. Онишкевич. Було створено ліквідаційну комісію (І. Боднар, Я. Миколайчук та О. Солтис), що мала встановити нову приналежність державних установ і майна [21, с. 84–85].

До повітового комісаріату належали комісари названих підрозділів, комендант міста та шість вибраних членів. Комісаром Тернополя та головою Тернопільської повітової національної ради призначено професора гімназії С. Сидоряка. Отже, твердження М. Лазаровича про те, що цю посаду обіймав П. Карманський [22, с. 13–15, 84; 46, с. 36], потребує додаткового вивчення. Також існує версія, згідно з якою П. Карманський самостійно зрікся керівництва повітовим комітетом, аби вже 29 грудня 1918 р. увійти до складу Української національної ради [33].

Комендант військової округи Тернопіль Никифор Гірняк залишив у спогадах наступні дані про керівників силового блоку адміністративного апарату ЗУНР на Тернопільщині: "З військових установ були: 1. Команда міста й повіту – комендант, поручник Василь Болух. 2. Повітова команда жандармерії – комендант, поручник Микола Алиськевич. 3. Команда залізничного двірця – спершу четар Антін Дудар, потім четар Ізидор Громницький. 4. Команда міліції – комендант, хорунжий Володимир Лисий. 5. Окружний військовий суд, єдина військова установа, яка діяла на цілу округу. Началь-

ником був сотник суддя Володимир Брикович, суддями: сотник Теофіль Костецький і Богдан Рипнійський, поручник Віктор Цебровський і Роман Слюзар та ще два Жиди, що їх імен не тямлю. Прокуратором був четар УСС Степан Чумак". Відомо також, що 18 листопада 1918 р. у Тернополі в церкві Різдва Хрестового (одна з найстаріших церков міста, збудована у 1602–1608 рр.) відбулася урочиста присяга представників Тернопільської військової округи. Присягу приймав парох міста о. В. Громницький, а проповідь виголосив о. Сембай [22, с. 186].

Територія усієї ЗУНР була поділена на 3 військові області з центрами у містах Львові, Станіславові, Тернополі. На території Тернопільщини розмістилися наступні військові округи: Тернопільський, Золочівський, Бережанський і Чортківський. Одним із перших питань, з якими зіткнулася новопостала українська адміністрація, залишалося розміщення багатонаціональних військових частин на Тернопіллі. Вже 3 листопада 1918 р. українські старшини Теребовлі В Шкварок (Шкварко, старшина 18-ї Тернопільської бригади УГА), Р. Цегельський, В. Тричук провели переговори з чеським командуванням піхотної дивізії і досягли угоди щодо їх евакуації з території Східної Галичини [30, с. 379; 47].

Адміністративні зміни відбувалися і поза Тернополем. На території сучасних Тернопільської області, частини Львівської та Івано-Франківської областей було створено 19 повітів із центрами в містах: Бережани, Бібрка, Борщів, Броди, Бучач, Гусятин, Заліщики, Збараж, Зборів, Золочів, Кам'янка-Струмилова (нині Кам'янка-Бузька), Перемишляни, Підгайці, Радехів, Рогатин, Скалат, Теребовля, Тернополь, Чортків. Територія повітів зберігалася від адміністративного поділу Австро-Угорщини без змін. Головою Повітової Національної Ради у Чорткові став О. Капустинський (згодом М. Мельник), Козові – Ф. Коковський, Теребовлі – о. С. Мохнацький. У Тернополі, Теребовлі, Чорткові, Бучачі, Бережанах почали створюватись підрозділи жандармерії, також у Гусятині, Чорткові і Тернополі діяли національні підрозділи єврейської ("жидівської") та польської міліції [23, с. 185-194]. У грудні 1918 р. відбувся перший випуск новоствореної школи жандармерії, що налічував близько 1200 випускників, які одразу направлялися на службу в повіті [28, с. 40].

Судово-прокурорська система будувалася за австрійським зразком. Судовими органами ЗУНР ставали повітові, окружні суди та вищий суд. У законі "Про тимчасову організацію судів і судової влади" від 21 листопада 1918 р. параграфом №10 повідомлялося, що найвищою судовою інстанцією має бути, регульований окремим законом, Найвищий суд у Львові. Розпорядженням Державного секретаріату юстиції на території ЗУНР передбачалося утворити 12 судових округів, які поділялися на 130 судових повітів. Серед них на Тернопіллі містилися: Бережанський (9 судових повітів), Золочівський (11 судових повітів), Тернопільський (8 судових повітів), Чортківський (8 судових повітів) [41, с. 43]. Також із цього документу можемо запозичити відомості про національний склад населення по судових округах. У Бережанському судовому окрузі, загальна кількість жителів якого налічувала 418538 особи, 66% населення було українцями, 23% поляками, а 10% – євреями. У Золочівському судовому окрузі (472787 осіб) 63,7% становили українці, а 28,5% і 12,8% – відповідно поляки та євреї. Співвідношення національностей у Тернопільському судовому окрузі становило: 54% українців; 34,3% поляків та 11,7% євреїв при загальній чисельності населення – 364355 осіб, в той час як у Чортківському судовому окрузі мешкало 385950 осіб, 65% із яких ста-

новили українці, а 23,3% і 11,7% – поляки та євреї відповідно [3, арк. 20-21].

Для інформування місцевого населення, зокрема і про рішення уряду ЗУНР, який перебував у Тернополі до 2 січня 1919 р. (розміщувався у міській ратуші, будинках української та польської гімназії по вул. Конарського (тепер загальноосвітня школа №4 м. Тернополя, вул. Грушевського, 2), готелі "Подільський" (бульвар Т. Шевченка, 23), зазнав розширення мережа урядових газет, що виходили друком у повітових центрах Тернопільщини. З'являються нові часописи у Бережанах – "Бережанський вісник" (районний орган Національної ради), у Збаражі – "Збаразьке слово" (орган Державного секретаріату, що виходив із 4 лютого по 24 березня 1919 р.); у Чорткові – "Чортківський Вісник" та Борщіві – "Борщівський голос" [9, с. 69].

Отримані в процесі роботи над статтею фактичні дані дозволяють стверджувати, що територія сучасного Тернопілля являла собою відносно стабільний ареал західноукраїнської державності, оскільки в південно-східній його частині влада ЗУНР існувала найдовше. На території Борщівського та Заліщицького повітів адміністрація ЗУНР де-факто існувала від листопада 1918 р. до липня 1919 р. Найдовше – до 18 липня 1919 р. – українська влада існувала в містечках Гусятин та Скала над Збручем, с. Кудринці Борщівського повіту, де 2-й та 3-й корпуси УГА здійснювали переправу через р. Збруч [19, с. 500]. Така тривала можливість для функціонування державних структур, роблячи поправку на військову ситуацію, дозволяла організувати достатньо ефективну управлінську систему. Поряд із цим, існували приклади малоефективної організації влади на повітовому рівні, як це мало місце у Скалаті (сучасний Підволочиський р-н Тернопільської обл.), де вдалося приступити до формування місцевих органів влади лише через приїзд до міста М. Новаковського за дорученням Державного секретаріату ЗУНР [28, с. 37-44].

Зі втратою Львова ЗУНР опинилася у складному економічному становищі, що підсилювалося зовнішньополітичною ізоляцією, організованою польською стороною. З відома Державного секретаріату, в умовах воєнної розрухи, що насувалася, було введено державну монополію на продаж зерна, картоплі, худоби, шкіри, цукру, сірників, тютюнових виробів і соди. Ці заходи виявилися достатньо ефективними, проте мали тимчасовий ефект, оскільки бойові дії в районі Дрогобицького нафтового басейну спричинили активізацію спекулянтів та зростання цін [17, с. 44-45]. Катастрофічно не вистачало фабричних виробів, зокрема тканини ("мануфактури"), шкіри, взуття, будматеріалів та гасу. Проте наприкінці 1918 р. були й окремі позитивні зміни, серед яких – введення 8-годинного робочого дня, права на вільне використання державних пасовищ та лісів. Важливим також залишався той факт, що українській адміністрації вдалося забезпечити відносний соціальний та міжнаціональний спокій на територіях, віддалених від лінії фронту.

22–23 грудня 1918 р. у Бережанському замку (м. Бережани сучасної Тернопільської обл.), де розмістилася Начальна команда УГА, відбулася нарада за участю президента ЗУНР Є. Петрушевича (1863–1940), полковника Д. Вітовського і вищого старшинського складу, що прибули з Тернополя. Через малу кількість боєздатних військ і нестачу озброєння було прийнято рішення про обмеження дій наступом з півдня на Львів із одночасним ударом по залізниці на Перемишль. Активний наступ на Львів у грудні 1918 р. – січні 1919 р. та Вовчухівська операція (16–23 лютого 1919 р.), за умови втручання Антанти (місія генерала Бартелемі вимагала

від командування УГА припинити наступ, укласти перемир'я з польською стороною), технічної та чисельної переваги противника (особливо по прибуттю до Галичини армії Ю. Галлера, створеної Антантою для боротьби з більшовиками) виснажили УГА, що спричинило до перенесення бойових дій безпосередньо на територію Тернопільщини [14, с. 254-263, 266-267].

Висновки. Переходячи до висновків, зауважимо – восени-взимку 1918 р. на території Тернопільщини відбувалися події, що вписувалися у контекст спроби творення української держави у Східній Галичині. Зважаючи на те, що центр зародження Західно-Української народної республіки (ЗУНР) містився у м. Львів, сучасна українська та польська історіографія присвячує порівняно мало уваги державотворчим процесам у провінціях новоствореного державного організму. Така постановка дослідження не виправдано звукує розгляд "Листопадового зриву" та формування адміністративної, військової і судової владної вертикалі ЗУНР, нав'язуючи східногалицьким подіям листопада 1918 р. узагальнений "львівський сценарій". Оперте на вагому джерельну та історіографічну базу дослідження переходу влади до рук української сторони в м. Тарнополі дозволяє виокремити кілька характерних рис. Основною суспільною силою, що спричинилася до мирної передачі влади австрійською стороною у м. Тарнополь була учнівська та студентська молодь, керована місцевою освітньою і духовною інтелігенцією. Цей елемент стане ядром формування української та єврейської міліції, військової самооборони у Тарнополі, Збаражі, Чорткові, Бережанах. Тобто, на відміну від львівських подій 31 жовтня – 1 листопада 1918 р., відсоток кадрових військових, осіб із досвідом перебування на фронті, задіяних у перебиранні влади, був незначним. Цікавим видається і факт проникнення сільської молоді у складі організованих озброєних груп до повітових центрів із метою забезпечення громадського правопорядку та підсилення міського українського елемента. Поряд із цим, львівські події, зокрема погром польськими військами єврейського населення міста (кінець листопада 1918 р.), що зберігало нейтралітет під час польсько-українського протиборства, вплинув на єврейські громади Тарнополя, Гусятину, Чорткова, які зайняли переважно проукраїнську позицію. Також, за посередництва духовництва, у Тарнополі вдалося здійснити польсько-українські мирні перемовини (5 листопада 1918 р.). Дефіцит кваліфікованих управлінських кадрів створював можливості для залучення осіб польської національності, із досвідом державної служби в Австро-Угорщині, до місцевого адміністративного апарату ЗУНР у Тарнополі, Підгайцях, Заліщиках.

Становлення державних структур ЗУНР на Тернопіллі також відрізнялося від аналогічних процесів у Львові тим, що актив місцевої української інтелігенції було залучено перш за все до формування адміністративного апарату різних рівнів, за виключенням урядового (означена ситуація була змінена внаслідок залучення представників Тернопільщини до Української національної ради у грудні 1918 р.). Це дозволило, в умовах обмеженої соціальної вибірки української інтелігенції (яка переважно складалася з педагогічних кадрів та духовенства), налагодити порівняно ефективне функціонування периферійних владних структур на рівні міста, повітів і староств. Було сформовано судову систему, реформа якої, проте, так і не завершилася через активні бойові дії та кадровий голод. Особливою соціальною напругою завдавала постійна воєнна загроза, що нависала над Тернопіллям – як із боку відновленої Польської держави, так і внаслідок анексії Румунією Північної Буковини: 22 листопада 1918 р. інспірований Румунією

Генеральний конгрес оголосив приєднання Буковини до цієї країни. Таким чином, р. Дністер стала кордоном, який треба було охороняти перед загрозою можливої інтервенції Румунії [18;39].

Беручи до уваги вищенаведені тези, можемо дійти висновку про те, що для утворення і розбудови адміністративних структур ЗУНР на території Тернопільщини були притаманні як загальні для усієї держави явища, так і характерні місцеві особливості. Подальше дослідження цього питання, дозволить сформувати цілісну картину історичних подій, що відбувалися у другій половині 1918 р. на землях Східної Галичини, ширше поглянути на складні процеси українсько-польсько-єврейських відносин на особистому, локальному, міжнаціональному рівнях. Все ще недостатньо дослідженими залишаються питання зародження, легітимізації і функціонування української влади в малих населених пунктах Східної Галичини, у зв'язку з чим вважаємо актуальними подальші студії із вивчення пропонованої тематики.

Список використаних джерел:

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 2188, оп. 4, спр. 16, арк. 2.
2. ЦДАВО України, ф. 3505, оп. 1, спр. 35, арк. 169-169 зв.
3. Центральний державний історичний архів у м. Львові (ЦДАІЛ), ф. 581, оп. 1, спр. 96, арк. 20-21.
4. Centralne Archiwum Wojskowe (CAW), I. 400.2322/5. Mjr. dypl. Tadeusz Zakrzewski, Związek Wojskowych Polaków Okręgu Odeskiego i formowanie kompanii polskich w Odessie.
5. Kania L. Ochrona porządku prawnego i bezpieczeństwa publicznego podczas obrony Lwowa (listopad 1918 – marzec 1919) / L. Kania // Studia Lubuskie: prace Instytutu Prawa i Administracji PWSZ w Sulechowie. – 2006. – Nr. 2. – S. 293-310.
6. Kozłowski M. Między Sanem a Zbruczem. Walki o Lwów i Galicję Wschodnią 1918–1919 / M. Kozłowski. – Kraków : Znak, 1990. – 311 s.
7. Łukomski G. Wojna polsko-bolszewicka 1919–1920. Działania bojowe. Kalendarium, t. 1 (1 stycznia 1919 – 29 lutego 1920 r.) / G. Łukomski, B. Polak, M. Wrzosek. – Koszalin : Wyższa Szkoła Inżynierska w Koszalinie, 1990. – S. 80-100.
8. Mączyński C. Bojelowskie (1-24 listopada 1918 roku). T. 2. / C. Mączyński. – Warszawa : nakł. SpółkiWyd. Rzeczpospolita, 1921. – 279 s.
9. Misio E. Prasa Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej: zarys bibliograficzny / E. Misio // Kwartalnik Historii Prasy Polskiej. – 1987. – 26/2. – S. 53-76.
10. Monitor Polski. – 2 listopada 1918 r. – Nr. 191. – S. 1.
11. Piotrowski T. Poland's Holocaust: Ethnic Strife, Collaboration with Occupying Forces and Genocide in Second Republic, 1918-1947 / T. Piotrowski. – Jefferson : McFarland & Company, Inc., 1990. – 451 p.
12. Pobóg-Malinowski W. Najnowsza historia polityczna Polski. T. 2: 1914–1939 / W. Pobóg-Malinowski. – Gdańsk : Graf, 1990. – 435 s.
13. Rubacha J. Konflikt polsko-ukraiński o Galicję Wschodnią w latach 1918–1919 / J. Rubacha // Przegląd Wschodnioeuropejski. – 2012. – №3. – S. 171-189.
14. Sprawy polskie na Konferencji Pokojowej w Paryżu w 1919 r. : dokumenty i materiały. T. 3 / Red. R. Bierzanek, J. Kukulka. – Warszawa : Państwowe Wydawn. Naukowe, 1968. – 399 S.
15. Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Hironima Łopacińskiego w Lublinie. Prисяга українських військ Західно Української Народної Республіки. 13 листопада 1918 р. Sugn. IA5f (47)T.
16. Wrzosek M. Wojsko Polskie i operacje wojenne lat 1918-1921 / M. Wrzosek. – Białystok : Dział Wydawn. Filii UW w Białymstoku, 1988. – 686 S.
17. Zaks Z. Walka dyplomatyczna o naftę wschodniogalicyską 1918–1923 / Z. Zaks // Z dziejów stosunków polsko-radzieckich. Studia i materialny. – 1969. – T. IV. – S. 44-45.
18. Żurawski P. P. Sprawa ukraińska na konferencji pokojowej w Paryżu w roku 1919 / P. P. Żurawski. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe Semper, 2017. – 179 s.
19. Брицький П. Буковинець генерал Антін Кравс у боротьбі за українську державність / П. Брицький // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2009. – 18. – С. 496-506.
20. Гамуляк В. Тернопіль у боротьбі за державність / В. Гамуляк // Тернопіль: погляд кризь століття. Історія міста очима емігрантів / За ред. Б. Проника. – Тернопіль : [б. в.], 1992. – С. 52-64.
21. Гамуляк В. Тернопіль у боротьбі за державність / В. Гамуляк // Шляхами золотого Поділля: Тернопільщина і Скалатщина. Регіональний історично-мемуарний збірник. Т. III / За ред. Р. Миколаєвича та ін. – Філадельфія ; Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто : [б. в.], 1983. – С. 80-97.
22. Грняк Н. 48 днів на чолі Тернопільської військової округи / Н. Грняк // Літопис Червоної Калини. – 1938. – Ч. 9. – С. 13-15, 84, 186.
23. Грняк Н. 48 днів на чолі Тернопільської військової округи / Н. Грняк // Шляхами Золотого Поділля: Регіональний історич-

- но-мемуарний збірник. Тернопільщина. Т. 1 / За ред. С. Конрада. – Філадельфія : Вид. комітету Тернопільщини, 1983. – С. 185-194.
24. Головинський В. Листопадіві дні в Підгайцях / В. Головинський // Підгаєцька земля. Історично мемуарний збірник / За ред. В. Колодчина. – Нью-Йорк : Головний комітет підгайчан, 1980. – С. 277.
25. Голос Поділля. – 1918. – Ч. 5(1-2). – С. 1, 3.
26. Голубко В., Рутар В. "Лицарська легенда" листопадівих 1918 р. боїв за Львів / В. Голубко, В. Рутар // Військово-науковий вісник. – 2013. – Вип. 19. – С. 24-41.
27. Гуцал П. Листопадовий чин у Тернополі / П. Гуцал // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції "Тернопіль і Тернопілля в історії та культурі України і світу (від найдавніших часів до – сьогодні)". – Тернопіль: Вектор, 2017. – 212 с.
28. Гуцал П. Рада Державних Секретарів Західноукраїнської Народної Республіки у Тернополі (листопад – грудень 1918 року) / П. Гуцал // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Історія. – 2006. – Вип. 3. – С. 37-44.
29. Гуцал П. Тернопіль у період ЗУНР (1918-1919) / П. Гуцал // Тернопіль. Історичні нариси. – Тернопіль: Джура, 2016. – 191 с.
30. Гуцуляк М. Перший Листопад 1918 року на Західних Землях України зі спогадами і життєписами членів Комітету виконавців Листопадового Чину. Репринт. вид. / М. Гуцуляк. – Київ: Либідь, 1993. – 406 с.
31. Дашкевич Я. ЗУНР: позитивний і негативний досвід / Я. Дашкевич // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2000. – Вип. 6. – С. 355-360.
32. Ісаєвич Я. Королівство Галиції і Лодомерії / Я. Ісаєвич // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон – Ю / За ред. В. Смолія. – Київ: Наукова думка, 2008. – С. 172.
33. Карманський П. З Києва / П. Карманський // Український голос. Тернопіль, 1919. – Ч. 13.
34. Кондратюк К. Дискусійні питання історії ЗУНР / К. Кондратюк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2009. – №18. – С. 710-716.
35. Курчинський Р. За рідну землю (зі спогадів Визвольної Війни). Календар Українського Народного Союзу на 1929 рік / Р. Курчинський. – Джерзі Сіті: [б. в.], 1928. – С. 50.
36. Курдидик А. Пам'ятаю Тернопіль 1918–1919 років / А. Курдидик // Альманах Українського Народного Союзу на рік 1996. – 1996. – Річник 86-ий. – С. 62-71.
37. Лазарович М. Активні діячі ЗУНР на Тернопільщині / М. Лазарович // Незалежний культурологічний часопис "І". – 2010. – Ч. 63. – С. 78-90.
38. Лановик Б., Лазарович М. Історія України. Навч. Посібник / Б. Лановик, М. Лазарович. – Київ: Знання-Прес, 2006. – 733 с.
39. Литвин М.; Науменко К. Історія ЗУНР / М. Литвин, К. Науменко. – Львів: ОЛІП, 1995. – 368 с.
40. Литвин М. Українсько-польська війна 1918-1919 рр. / М. Литвин. – Львів: Інститут українознавства НАНУ, 1998. – 488 с.
41. Лісна І. Становлення української державності в Галичині (1918-1923 рр.) / І. Лісна. – Тернопіль: [б. в.], 2001. – 92 с.
42. Лучанко Г. Тернопільці обороняють Київ (Спомин) / Г. Лучанко // Тернопіль: погляд крізь століття. Історія міста очима емігрантів / За ред. Б. Мельничука, Б. Проника. – Тернопіль: [б. в.], 1992. – С. 74.
43. Мазуренко В. Остання лицарська війна в Європі / В. Мазуренко // Військово-історичний альманах. – 2007. – Ч. 1. – С. 123-138.
44. Макарчук С. Українська Республіка галичан. Нариси про ЗУНР / С. Макарчук. – Львів: Світ, 1997. – 192 с.
45. Матейко Р. Галицькі лицарі волі. Українські визвольні змагання на Тернопільщині 1900-1920 років у контексті історії України / Р. Матейко. – Тернопіль: Принтер-інформ, 2002. – 151 с.
46. Микитюк Д. Запільні органи правопорядку ЗО УНР / Д. Микитюк // Українська Галицька Армія: у 40-річчя її участі у визвольних змаганнях в 1918-1920 рр.: Матеріали до історії. Т. II / Д. Микитюк. – Вінніпег: [б. в.], 1960. – С. 31-44.
47. Монолатій І. До питання про характер (не)революційного руху в Східній Галичині в 1918 р. [Електронний ресурс] / І. Монолатій // Історична правда. – Режим доступу: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/dyskusiya/2537>.
48. Назар М. Андрій Музичка – вчений і патріот / М. Назар // Реабілітовані історією: Книга Пам'яті Збаразького району / За ред. А. Вихруща. – Тернопіль: Збруч, 2006. – С. 33-34.
49. Окаринський В. "Українські орлята": Участь молоді і дітей у збройній боротьбі за незалежність Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) / В. Окаринський // Україна-Європа-Світ: Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. – 2009. – Вип. 2. – С. 99-106.
50. Окаринський В. Тернопіль: місто, люди, історія (від давнини до 1991 року) / В. Окаринський. – Тернопіль: [б. в.], 2017. – 512 с.
51. Павлишин О. Організація цивільної влади ЗУНР в повітах Галичини (листопад–грудень 1918 року) / О. Павлишин // Україна модерна. – 1999. – Ч. 2-3. – С. 132-193.
52. Подільське слово (Газета Тернопільської районної ради і Тернопільської районної державної адміністрації). – 2013. – №45 (5043). – С. 1, 8.
53. Старшинська школа Звідомного полку Г.А. // УГА: Матеріали до історії. Т. 4. – Вінніпег: [б. в.], 1968. – С. 271.
54. Стецишин О. Ландскнехти Галицької армії / О. Стецишин. – Львів: Часопис, 2012. – 480 с.
55. Цілий край з нами. Заліщики // Українське Слово. – 1918, 29 листопада. – Ч. 262. – С. 3.
56. Юзич Ю. Проти "Орлят". Українські діти-герої Листопадового чину. [Електронний ресурс] / Ю. Юзич // Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2018/11/1/153194/>.

References:

- Central State Archive of the Supreme Power and Administration of Ukraine, fund 2188, list 4, file 16, sheet 2.
- Central State Archive of the Supreme Power and Administration of Ukraine, fund 3505, list 1, file 35, sheets 169-169reverse. [In Ukrainian]
- Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv, fund 581, list 1, file 96, sheets 20-21. [In Ukrainian]
- Centralne Archiwum Wojskowe (CAW), I. 400.2322/5. Mjr. dypl. Tadeusz Zakrzewski, Związek Wojskowych Polaków Okręgu Odeskiego i formowanie kompanii polskich w Odessie. [In Polish]
- Kania, L. (2006). Ochrona porządku prawnego i bezpieczeństwa publicznego podczas obrony Lwowa (listopad 1918 – marzec 1919). *Studia Lubuskie: prace Instytutu Prawa i Administracji PWSZ w Sulechowie*, 2, 293-310. [In Polish]
- Kozłowski M. (1990). *Między Sanem a Zbruczem. Walki o Lwow i Galicję Wschodnią 1918-1919*. Kraków: Znak. [In Polish]
- Łukomski, G. & Polak, B. & Wrzosek M. (1990). *Wojna polsko-bolszewicka 1919–1920. Działania bojowe. Kalendarium, t. 1 (1 stycznia 1919 – 29 lutego 1920 r.)*. Koszalin: Wyższa Szkoła Inżynierska w Koszalinie. [In Polish]
- Maćczyński, C. (1921). *Bojowlowskie (1-24 listopada 1918 roku)*. T. 2. Warszawa: nakł. Spółki Wyd. Rzeczpospolita. [In Polish]
- Misiło, E. (1987). *Prasa Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej: zarys bibliograficzny. Kwartalnik Historii Prasy Polskiej*, 26/2, 53-76. [In Polish]
- Monitor Polski*. (1918, November 2). Nr. 191. S. 1. [In Polish]
- Piotrowski, T. (1990). *Poland's Holocaust: Ethnic Strife, Collaboration with Occupying Forces and Genocide in Second Republic, 1918-1947*. Jefferson, NC: McFarland & Company, Inc.
- Pobóg-Malinowski, W. (1990). *Najnowsza historia polityczna Polski. T. 2: 1914-1939*. Gdańsk: Graf. [In Polish]
- Rubacha, J. (2012). Konflikt polsko-ukraiński o Galicję Wschodnią w latach 1918-1919. *Przegląd Wschodnioeuropejski*, 3, 171-189. [In Polish]
- Bierzaneck, R. & Kukulka, J. (Red.). (1968). *Sprawy polskie na Konferencji Pokojowej w Paryżu w 1919 r.: dokumenty i materiały. T. 3*. Warszawa: Państwowe Wydawn. Naukowe. [In Polish]
- Oath of Ukrainian Troops of the Western Ukrainian People's Republic. (1918, November 13). *Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie*. Sugn. IA5f (47) T. [In Polish]
- Wrzosek, M. (1988). *Wojsko Polskie i operacje wojenne lat 1918-1921*. Białystok: Dział Wydawn. Filii UW w Białymstoku. [In Polish]
- Zaks, Z. (1969). Walka dyplomatyczna o naftę wschodniogalicyską 1918-1923. *Z dziejów stosunków polsko-radzieckich. Studia i materiały*, 4, 44-45. [In Polish]
- Żurawski, P. (2017). *Sprawa ukraińska na konferencji pokojowej w Paryżu w roku 1919*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper. [In Polish]
- Brytskyi, P. (2009). Bukovynian General Antin Kravchuk in the Struggle for Ukrainian Statehood. *Ukraine: Cultural Heritage, National Consciousness, Statehood*, 18, 496-506. [In Ukrainian]
- Hamuliak, V. (1992). Ternopil in the Struggle for Statehood. In B. Melnychuk, B. Pronyk (Eds.), *Ternopil: A View through the Ages. History of the City through the Eyes of Emigrants. Ternopil: [s. n.]*. Pp. 52-64. [In Ukrainian]
- Hamuliak, V. (1983). Ternopil in the Struggle for Statehood. In R. Mykaloievych et al. (Eds.), *On the Ways of the Golden Podillya: Ternopil and Skalat Regions. Regional Historical and Memoir Collection. Vol. 3*. Philadelphia: [s. n.]. Pp. 80-97. [In Ukrainian]
- Hirniak, N. (1938). At the Head of Ternopil Military District during 48 days. *Chronicle of Red Kalyna*, 9, 13-15. [In Ukrainian]
- Hirniak, N. (1983). At the Head of Ternopil Military District during 48 days. In S. Konrad (Ed.), *On the Ways of the Golden Podillya. Regional Historical and Memoir Collection of Ternopil Region. Vol. 1*. Philadelphia: Committee of Ternopil Region Publishing. Pp. 185-194. [In Ukrainian]
- Holovynskyi, V. (1980). November days in Pidhaitsi. Pidhaitsi Region. In V. Kolodchyn (Ed.), *Historical and Memoir Collection. Pidhaitsi Region*. New York: Chief Committee of Pidhaitsi People. P. 277. [In Ukrainian]
- Voice of Podillia*. (1918). Part 5 (1-2). [In Ukrainian]
- Holubko, V. & Rutar, V. (2013). "Knights Legend" of November 1918 Battles for Lviv. *Military Scientific Bulletin*, 19, 24-41. [In Ukrainian]
- Hutsal, P. (2017). November Revolt in Ternopil. In *Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference "Ternopil and Ternopil region in the History and Culture of Ukraine and the World (from Ancient Times to the Present)"*. Ternopil: Vector. [In Ukrainian]
- Hutsal, P. (2006). Council of State Secretaries of the Western Ukrainian People's Republic in Ternopil (November – December 1918). *Scientific Issues Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University. Series: History*, 3, 37-44. [In Ukrainian]
- Hutsal, P. (2016). Ternopil during the Period of Western Ukrainian People's Republic (1918-1919). In U. Guglevych-Vanchura (Ed.), *Ternopil: Historical Scetches*. Ternopil: Dzhura. [In Ukrainian]
- Hutsuliak, M. (1993). *First November of 1918 in the Western lands of Ukraine with Memoirs and Biographies of Members of the Committee of Performers of the November Revolt*. Kyiv: Lybid. [In Ukrainian]

31. Dashkevych, Ya. (2000). Western Ukrainian People's Republic: Positive and Negative Experience. *Ukraine: Cultural Heritage, National Consciousness, Statehood*, 6, 355-360. [In Ukrainian]
32. Isaievych, Ya. (2008). Kingdom of Galicia and Lodomeria. In V. Smolii (Ed.), *Encyclopedia of History of Ukraine*. Vol. 5. Kyiv: Scientific Thought. P. 172. [In Ukrainian]
33. Karmanskyi, P. (1919). From Kyiv. *Ukrainian Voice*. Ternopil, 13. [In Ukrainian]
34. Kondratiuk, K. (2009). Controversial Issues of the History of Western Ukrainian People's Republic. *Ukraine: Cultural Heritage, National Consciousness, Statehood*, 18, 710-716. [In Ukrainian]
35. Kupchynskyi, R. (1928). *For the Native Land (from the Memories of the Liberation War)*. Calendar of the Ukrainian People's Union for 1929. Jersey City, NJ: [s. n.]. [In Ukrainian]
36. Kurdydyk A. (1996). I Remember Ternopil of 1918-1919. *Almanac of the Ukrainian People's Union*, 86, 62-71. [In Ukrainian]
37. Lazarovych, M. (2010). Active Figures of the Western Ukrainian People's Republic in the Ternopil Region. *Independent Cultural Journal "Yi"*, 63, 78-90. [In Ukrainian]
38. Lanovyk, B. & Lazarovych, M. (2006). *History of Ukraine: Handbook*. Kyiv: Knowledge-Press. [In Ukrainian]
39. Lytvyn, M. & Naumenko, K. (1995). History of the Western Ukrainian People's Republic. Lviv: OLIR. [In Ukrainian]
40. Lytvyn, M. (1998). *The Ukrainian-Polish War of 1918-1919*. Lviv: Institute for Ukrainian Studies. [In Ukrainian]
41. Lisna, I. (2001). *The Formation of Ukrainian Statehood in Galicia (1918-1923)*. Ternopil: [s. n.]. [In Ukrainian]
42. Luchanko, H. (1992). Ternopil Citizens Guard Kyiv (Memory). In B. Melnychuk, B. Pronyk (Eds.), *Ternopil: A View through the Ages. History of the City through the Eyes of Emigrants*. Ternopil: [s. n.]. P. 74. [In Ukrainian]
43. Mazurenko, V. (2007). The Last Knight War in Europe. *Military Historical Bulletin*, 1, 123-138. [In Ukrainian]
44. Makarchuk, S. (1997). Ukrainian Republic of Galicians. Essays on the Western Ukrainian People's Republic. Lviv: World. [In Ukrainian]
45. Mateiko, R. (2002). *Galician Knights of Will. Ukrainian Liberation Struggle in the Ternopil Region of 1900-1920 in the Context of the History of Ukraine*. Ternopil: Printer-Inform. [In Ukrainian]
46. Mykytiuk, D. (1960). Underground Law Enforcement Agencies of the Western Ukrainian Region of the Ukrainian People's Republic. In D. Mykytiuk, *Ukrainian Galician Army: on the Occasion of the 40th Anniversary of Her Participation in the Liberation Struggle of 1918-1920. Historical Materials*. Winnipeg: [s. n.]. [In Ukrainian]
47. Monolatii, I. (n. d.). On the Nature of (Un)Revolutionary Movement in Eastern Galicia in 1918. *Historians*. <http://www.historians.in.ua/index.php/en/dyskusiya/2537>. [In Ukrainian]
48. Nazar, M. (2006). Andrii Muzychka: A Scientist and Patriot. In A. Vykrushch (Ed.), *Rehabilitated by History: The Book of Memory of the Zbarazh District*. Ternopil: Zbruch. Pp. 33-34. [In Ukrainian]
49. Okarynskyi, V. (2009). "Ukrainian Eaglets": Participation of Youth and Children in the Armed Struggle for independence of the Western Ukrainian People's Republic. *Ukraine-Europe-World. The International Collection of Scientific Works. Series: History, International Relations*, 2, 99-106. [In Ukrainian]
50. Okarynskyi, V. (2017). *Ternopil: City, People, History (from Ancient Times to 1991)*. Ternopil: [s. n.]. [In Ukrainian]
51. Pavlyshyn, O. (1999). Organization of Civil Authority of the Western Ukrainian People's Republic in the Counties of Galicia (November – December 1918). *Modern Ukraine*, 2-3, 132-193. [In Ukrainian]
52. *Word of Podillia (Newspaper of Ternopil District Council and Ternopil District State Administration)*. (2013). №45(5043). [In Ukrainian]
53. Sergeant School of the Undersecretary's Regiment of Galician Army. (1968). In *Ukrainian Galician Army: Historical Materials*. Vol. 4. Winnipeg: [s. n.]. P. 271. [In Ukrainian]
54. Stetsyshyn, O. (2012). *Mercenaries of the Galician Army*. Lviv: Magazine. [In Ukrainian]
55. The Whole Land is with Us. Zalishchyky. (1918, November 29). *Ukrainian Word*, 262, 3. [In Ukrainian]
56. Yuzych, Yu. (2018, November 1). Against the "Eagles". Ukrainian Children – Heroes of the November Revolt. *Historical Truth*. <http://www.istpravda.com.ua/articles/2018/11/1/153194/>. [In Ukrainian]

Надійшла до редколегії 30.01.20

A. Rukkas, PhD in History, Assistant Professor,
S. Humennyi, PhD Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE FORMATION OF THE STRUCTURES OF THE WEST UKRAINIAN PEOPLE'S REPUBLIC (ZUNR) IN TERNOPIL REGION IN 1918

The article deals with the peculiar features of the formation, legitimization and development of administrative, judicial and military structures of the West Ukrainian People's Republic (ZUNR) in the territory of the southern and central parts of the modern Ternopil region in November – December 1918. Particular attention is paid to the characteristics of the transfer of power by the Austrian administration to the Ukrainian side in the city of Tarnopol (modern Ternopil) – this example is important because, unlike in Lviv, the city mostly managed to preserve the peaceful coexistence of Ukrainian, Polish and Jewish people during the revolutionary events. The study also examines the formation of local administrative structures and law enforcement agencies, such as the Zbarazh, Chortkiv and Berezhan counties, in the context of significant militarization of society, and the deployment of the Ukrainian-Polish war in Eastern Galicia in 1918–1919.

An analysis of the formation of the ZUNR structures in the Ternopil region, in November – December 1918, makes it possible to observe state-building processes in rural areas, at the level of counties and one of the largest cities of Galicia – Tarnopol. Thus, attention is drawn to such issues on the history of ZUNR, which are virtually absent in contemporary Ukrainian and Polish historiography. Studying the creation of administrative structures, the article examines the attitude of the local Polish and Jewish population to building a local national administrative apparatus by the Ukrainians. The cases of involvement of representatives of other peoples who inhabited the territory of Ternopil region to the power vertical of the Western Ukrainian state were emphasized.

Key words: Eastern Galicia, ZUNR, Tarnopol, Zbarazh, Chortkiv. county, district, Ukrainian-Polish war of 1918–1919.

УДК 94(477.81.82):[646/649+392.18]"13/15"
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2020.144.10>

М. Тарасюк, студентка магістратури
ORCID: 0000-0003-2107-2073

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ НА ВОЛИНІ КІНЦЯ ХІV – СЕРЕДИНИ ХVІ СТОЛІТТЯ: ЇЖА, ОДЯГ ТА РОЗВАГИ

Розглянуто окремі аспекти повсякденного життя волинських міщан та селян Великого князівства Литовського кінця ХІV – середини ХVІ століття через призму побуту, праці й дозвілля. Досліджено різноманіття та варіації їжі, види одягу, доступного для простих жителів, уявлення про догляд за тілом й турботу про здоров'я, а також розваги пересічного люду та місця Виокремлено уявлення волинян про "збиточних людей", що мали аналогії у західноєвропейських країнах.

Ключові слова: пізнє середньовіччя, Велике князівство Литовське, Волинь, повсякдення, одяг, їжа, медицина, розваги.

Перебування українських земель, зокрема Волині, у складі Великого князівства Литовського (далі – ВКЛ) залишається не до кінця дослідженим, в тому числі у аспектах, пов'язаних із повсякденним життям пересічних мешканців. Сьогодні неможливо остаточно з'ясува-

ти всі умови, в яких прожило суспільство кінця ХІV – середини ХVІ століття, адже, якщо й існують згадки про побут жителів Волині, то вони, здебільшого, стосуються шляхти і наближених до правителів людей, а не селян та простих міщан. Ми маємо відомості про безліч реме-